RIKOSUHRIPÄIVYSTYS
BROTTSOFFERJOUREN

Eduskunnan lakivaliokunnalle

U 1/2024 vp
27.2.2024

Rikosuhripäivystyksen lausunto komission ehdotuksesta laittoman maahantulon avustamisen ehkäisemistä ja torjumista koskevaksi direktiiviksi

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi vähimmäissäännöistä laittomassa maahantulossa unioniin, kauttakulussa unionin kautta ja unionin alueella oleskelussa avustamisen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi sekä neuvoston direktiivin 2002/90/EY ja neuvoston puitepäätöksen 2002/946/YOS korvaamisesta COM(2023) 755 final.

Rikosuhripäivystyksessä toimii ihmiskaupan ja sen lähirikosten uhrien auttamiseen keskittyvä matalan kynnyksen erityistukipalvelu, joka palveli vuonna 2023 yhteensä 1386 asiakasta, joista kaikki olivat joutuneet mahdollisen hyväksikäyttörikoksen uhriksi Suomessa. Yli 80 % heistä oli joutunut hyväksikäytön uhriksi työssään.

Suurin osa erityistukipalvelun asiakkaista on tullut Suomeen oleskeluluvalla tai viisumilla. Taustalla on tällöin harvoin järjestäytynyttä kansainvälistä rikollisuutta. Tapauksiin liittyy myös harvoin RL 17 luvun 8 §:n mukaista laittoman maahantulon järjestämistä. Vaikka nämä henkilöt ovat tulleet maahan laillisia reittejä, merkittävä osa Suomessa pakkotyön tai muun työvoiman hyväksikäytön uhriksi joutuneista on kuitenkin joutunut maksamaan omista maahantulojärjestelyistä ns. kynnysrahaa, usein useita tuhansia euroja työnantajalle, rekrytoijalle ja/tai työnvälitysfirmalle ja ovat tämän takia velkaantuneet. Joissain tapauksissa yritykset toimivat ulkomailla, jolloin Suomen viranomaisten on saattanut olla vaikea puuttua rikolliseen toimintaan Suomesta käsin. Muun muassa tämän takia RIKU pitää direktiiviehdotuksen kansainvälisen yhteistyön lisäämistä positiivisena asiana.

Erityistukipalvelun asiakkuudessa on kuitenkin myös joitain ihmiskaupan uhreja, jotka ovat saattaneet matkustaa Suomeen väärennetyillä matkustusasiakirjoilla, joiden mukaan esimerkiksi todellisuudessa alaikäinen tyttö on ollut täysi-ikäinen. On myös ollut tilanteita, joissa uhri on maahantulon yhteydessä ja turvapaikkaprosessissa, hyväksikäyttötilanteessa ollessaan, pakotettu hyväksikäyttäjän toimesta antamaan viranomaisille vääriä tietoja.

Ihmissalakuljetus voi johtaa ihmiskauppaan esimerkiksi niin, että uhrin maahan salakuljettanut taho pakottaa hänet maksamaan salakuljetuksesta esimerkiksi palkattomalla työllä, seksuaalipalveluilla tai tekijän puolesta tehtävällä rikollisella toiminnalla. Toisaalta EU:hun tai Suomeen salakuljetettu ja ilman laillista oleskeluoikeutta alueella oleskeleva henkilö, jolla ei ole mahdollisuutta laillisesti elättää itseään, on monesti lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa ja myös kansainväliset toimijat kuten UNODC ja Interpol ovat todenneet ilman oleskeluoikeutta maassa olevien olevan erityisen alttiita ihmiskaupan uhriksi joutumiselle.

Keskitymme lausunnossamme seikkoihin, jotka arviomme mukaan voivat vaikuttaa ihmiskaupan ja sen kaltaisen hyväksikäytön esiintyvyyteen sekä ilmituloon ja jo uhriksi joutuneiden asiakkaittemme tilanteeseen.

Yleiset huomiot

Suomen valtiolla on vastuu (mm. Euroopan Neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus, EU:n ihmiskauppadirektiivi) tunnistaa ihmiskaupan uhri ja tarjota hänelle apua. Ihmissalakuljetukseen tai laittomaan maahantuloon liittyen tunnistaminen voi tapahtua muun muassa rajalla, jolloin rikoksen ilmitulon ja sen myötä vakavan rikollisuuden torjunnan kannalta on keskeistä, että uhri saatetaan avun piiriin. Valtion ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän lisäksi poliisi ja rajaviranomaiset voivat antaa ilman lainmukaista oleskeluoikeutta olevalle ihmiskaupan uhrille tilapäisen harkinta-ajan (UlkL 52 b§ ja 52 c§), jonka aikana uhri voi päättää, haluaako hän ryhtyä yhteistyöhön viranomaisten kanssa häneen kohdistuneen ihmiskaupparikoksen selvittämiseksi.

Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa on ihmiskaupan muoto, jossa ihmiskaupan uhri pakotetaan tai painostetaan tekemään rikoksia hyväksikäyttäjän lukuun. RIKU pyytää huomioimaan direktiivin valmistelussa, että Suomea velvoittaa myös ns. ihmiskaupan uhrin rankaisemattomuusperiaate, jonka mukaan ihmiskaupan uhria ei tule rangaista rikosoikeudellisesti eikä myöskään hallinnollisissa menettelyissä teoista, joihin hän on ollut velvoitettu tekijän toimesta (ks. esim. Hannonen & Kainulainen: Ihmiskaupan uhrin rankaisemattomuusperiaate; Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:8). Tätä voitaisiin soveltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa hyväksikäyttäjä antaa ihmiskaupan uhrille väärän henkilöllisyyden tai asiakirjat. Rankaisemattomuusperiaate kattaa sekä rikosoikeudellisen vastuun että hallinnolliset seuraamukset, eli tällä ei saisi olla vaikutusta myöskään mahdollisuuteen saada oleskelulupa tai johtaa uhrin asettamiseen maahantulokieltoon. Mikäli ihmiskaupan uhri pakotetaan osallistumaan salakuljetustoimintaan, rankaisemattomuusperiaate velvoittaa olemaan rankaisematta häntä tästä rikoksesta. Valtiolla on velvollisuus tunnistaa ja saattaa avun piiriin myös nämä ihmiskaupan uhrit.

Ehdotuksen 3 artikla

RIKU pitää tärkeänä, että ehdotuksessa korostetaan, että direktiivin tarkoituksena ei ole leimata kolmansien maiden kansalaisia rikollisiksi sen johdosta, että heidät on salakuljetettu, eikä direktiivin tarkoituksena ole säätää rangaistavaksi perheenjäsenille annettavaa apua eikä myöskään kolmansien maiden kansalaisille oikeudellisten velvoitteiden mukaisesti annettavaa humanitaarista apua tai heidän perustarpeidensa tukemista.

On kuitenkin erittäin tärkeää, että direktiivissä ja sen 3 artiklassa selkeytetään, minkälaisten toimien kriminalisoimisesta on kyse, kun näiden henkilöiden *laittomassa oleskelemisessa avustamiseen* viitataan. Erityistä selkeyttä edellyttää ero humanitaarisista syistä tehtävän auttamistoiminnan ja rikollisen toiminnan välillä. Järjestöjen ja laajemmin kansalaisyhteiskunnan toimintaa ilman oleskeluoikeutta saapuvien ja maassa oleskelevien ulkomaalaisten auttamiseksi ei tule vaarantaa. RIKU pitää uhrien avun saannin kannalta tärkeänä myös sitä, ettei uhreja auttaville tahoille (viranomaisille tai järjestöille) aseteta niin sanottua ilmoittamisvelvollisuutta. Tämä estäisi mahdollisten uhrien hakeutumista edes matalan kynnyksen palveluihin ja veisi pohjaa ihmiskaupan ilmitulon lisäämisen eteen vuosien ajan tehdyltä työltä.

Ehdotuksen mukaan rikokseksi katsottaisiin myös kolmansien maiden kansalaisten julkinen yllyttäminen esimerkiksi internetin kautta tulemaan laittomasti unioniin, kulkemaan laittomasti sen kautta tai oleskelemaan laittomasti sen alueella. *Julkinen yllyttäminen* termiä tulisi selkeyttää, jotta tämä ei kriminalisoisi esimerkiksi avun tarjoamista laittomasti maassa oleskelevalle, ei vielä tunnistetulle ihmiskaupan uhrille.

Ehdotuksen 7 ja 8 artiklat

RIKU pitää hyvänä sitä, jos seuraamukset, joita sovellettaisiin ehdotuksen kattamiin rikoksiin osallistuviin oikeushenkilöihin, johtaisivat seuraamuksiin myös niissä tilanteissa, joissa ulkomainen rekrytointiyritys vaatii esimerkiksi työntekijöiltä maksun maahantulojärjestelyistä ja sellaisesta työpaikasta Suomessa, johon ulkomaalaisella ei tosiasiallisesti ole Suomessa työskentelyoikeutta, tai luvattua työpaikkaa ei Suomeen saapumisen jälkeen ole. Tässä tarkoitettujen seuraamusten ei kuitenkaan tulisi missään tilanteessa kohdistua työntekijöihin, jotka ovat tämän seurauksena voineet joutua työskentelemään Suomessa laittomasti.

Ehdotuksen 9 artikla

Merkityssisältöä tulisi koventamisperusteita koskevassa 9 artiklassa selkeyttää. Siinä määritellään ankaroittavat olosuhteet ja muun muassa se, että rikos on johtanut rikoksen kohteeksi joutuneen kolmannen maan kansalaisen hyväksikäyttöön. RIKU pitää keskeisenä, ettei hyväksikäytön uhrille tulisi näissä tilanteissa minkäänlaista rikosoikeudellista tai hallinnollista rangaistusta. Uhri saattaa olla tilanteessa, jossa hän esimerkiksi taloudellisen ahdingon tai työnantajan uhkailun takia joutuu jatkamaan työskentelyä, eikä uskalla olla viranomaisiin yhteydessä ilmoittaakseen hyväksikäytöstä.

Katarina Iskala-Blomster
erityisasiantuntija
ihmiskaupan uhrien auttamistyö
Rikosuhripäivystys